ZAMONAVIY SHAROITDA PEDAGOGIK OLIY TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Bahora Xodjayorova
Jizzax davlat pedagogika universiteti doktoranti, PhD
E-mail: xodjayorovabahora@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim sifatini faqat o'quv jarayonining tashkiliy ko'rsatkichlari yoki o'zlashtirish natijalari bilan cheklab bo'lmasligi, balki ta'lim mazmuni, pedagogik jarayon, professor-o'qituvchilarning kasbiy salohiyati, ta'lim oluvchilarning kompetensiyalari, institutsional boshqaruv va uzluksiz takomillashtirish mexanizmlarining o'zaro aloqadorligi orqali baholash zarurligi asoslanadi, Shuningdek, ta'lim sifatini baholashda miqdoriy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda sifat ko'rsatkichlaridan foydalanish, manfaatdor tomonlar ishtirokini kengaytirish va dalillarga asoslangan boshqaruvni rivojlantirish zarurligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik oliy ta'lim, ta'lim sifati, sifatni ta'minlash, konseptual yondashuv, metodologik tamoyillar, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim natijalari, ichki sifat nazorati, uzluksiz takomillashtirish.

СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье обосновывается необходимость рассмотрения качества образования как комплексной характеристики, отражающей взаимосвязь содержания обучения, педагогического процесса, профессионального потенциала преподавателей, компетенций обучающихся, институционального управления и механизмов непрерывного совершенствования. Особое внимание уделяется использованию количественных и качественных показателей, участию заинтересованных сторон и принятию управленческих решений на основе достоверных данных.

Ключевые слова: педагогическое высшее образование, качество образования, обеспечение качества, концептуальный подход, методологические принципы, компетентностный подход, результаты обучения, внутреннее обеспечение качества, непрерывное совершенствование.

MODERN CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF QUALITY ASSURANCE IN PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION

Abstract

This article argues that educational quality should not be reduced to administrative indicators or students' academic performance alone. Rather, it should be understood as an integrated characteristic reflecting the relationships among curriculum content, teaching and learning processes, academic staff competence, student learning outcomes, institutional governance, and continuous improvement mechanisms. Particular attention is given to the combined use of quantitative and qualitative indicators, stakeholder participation, and evidence-informed management decisions.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Keywords: pedagogical higher education, educational quality, quality assurance, conceptual approach, methodological principles, competency-based approach, learning outcomes, internal quality assurance, continuous improvement.

Kirish. Zamonaviy sharoitda oliy ta'lim sifatini ta'minlash masalasi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, inson kapitalini rivojlantirish va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini qo'llab-quvvatlash bilan bevosita bog'liq. Oliy ta'lim muassasalari oldiga nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki mustaqil fikrlaydigan, kasbiy vaziyatlarni tahlil qila oladigan, innovatsion faoliyatni amalga oshiradigan va o'z kasbiy rivojlanishini mustaqil boshqaradigan mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo'yilmoqda. Mazkur talablar pedagogik oliy ta'lim muassasalari faoliyatida alohida ahamiyatga ega, chunki bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi kelgusida ta'lim sifatiga, o'quvchilarning rivojlanishiga va pedagogik amaliyotning samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik oliy ta'lim sifatini ta'minlashni faqat o'quv rejalari, fan dasturlari yoki ta'lim oluvchilarning yakuniy baholari bilan bog'liq holda talqin etish yetarli emas. Sifat tushunchasi ta'lim maqsadlarining aniqligi, o'quv mazmunining zamonaviyligi, pedagogik texnologiyalarning maqsadga muvofiqligi, baholashning ishonchliligi, ta'lim resurslarining yetarliligi va bitiruvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorligi kabi omillarni ham qamrab oladi. UNESCO yondashuvlarida ham oliy ta'lim sifatini ta'minlash ta'lim standartlarini saqlash, ularni muntazam yaxshilash va ta'lim natijalariga ishonchni mustahkamlash bilan bog'liq uzluksiz jarayon sifatida qaraladi [1].

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini rivojlantirish, oliy ta'limning qamrovini kengaytirish, ta'lim sifatini oshirish va ta'lim muassasalarining faoliyatini takomillashtirish masalalari normativ-huquqiy hujjatlarda ham o'z aksini topgan. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishning asosiy huquqiy manbalaridan biri hisoblanadi [2]. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik oliy ta'lim sifatini ta'minlashning nazariy asoslarini aniqlashtirish, mavjud metodologik yondashuvlarni o'zaro bog'liq holda tahlil qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi sifatida pedagogik oliy ta'lim sifatini ta'minlashning maqsad, mazmun, jarayon, natija, qayta aloqa va uzluksiz takomillashtirish komponentlarini o'zaro bog'lovchi konseptual model taklif etiladi

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ta'lim sifatini ilmiy jihatdan izohlashda turli nazariy yondashuvlar mavjud. Ularning ayrimlari sifatni belgilangan standartlarga muvofiqlik bilan bog'lasa, boshqalari ta'lim oluvchining rivojlanishi, ta'lim jarayonining samaradorligi yoki manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini qondirishga urg'u beradi. Shu bois ta'lim sifatini yagona ko'rsatkich orqali ifodalashdan ko'ra, uni o'zaro bog'liq mezonlar majmuasi sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Harvey va Green ta'lim sifatining turli talqinlarini, jumladan, mukammallik, belgilangan maqsadlarga muvofiqlik, maqsadga erishish samaradorligi va o'zgarishlarni yuzaga keltirish kabi jihatlarni tahlil qilgan [3]. Ushbu yondashuv pedagogik oliy ta'lim uchun muhim metodologik xulosani beradi: ta'lim sifati oldindan belgilangan talablarning bajarilishi bilangina emas, balki ta'lim oluvchining intellektual va kasbiy rivojlanishidagi o'zgarishlar bilan ham baholanishi lozim.

Deming tomonidan ishlab chiqilgan uzluksiz sifatni yaxshilash tamoyillari tashkilot faoliyatini muntazam tahlil qilish, jarayonlardagi kamchiliklarni aniqlash va takomillashtirish choralarini ko'rish zarurligini ta'kidlaydi [4]. Ushbu tamoyillarni oliy ta'limga tatbiq etish ta'lim sifatini bir martalik tekshiruv yoki yakuniy nazorat bilan cheklamasdan, doimiy monitoring va teskari aloqa asosida rivojlantirish imkonini beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Biggs va Tangning konstruktiv muvofiqlashtirish konsepsiyasida ta'lim maqsadlari, o'qitish faoliyati va baholash usullarining o'zaro muvofiqligi muhim o'rin tutadi [5]. Mazkur konsepsiyaga ko'ra, talabaning qanday bilim va ko'nikmalarni egallashi ko'zda tutilgan bo'lsa, ta'lim jarayoni hamda baholash vositalari shu natijalarga erishishni ta'minlashi zarur. Pedagogik oliy ta'limda bu tamoyil nazariy bilimlarni pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, dars loyihalash, o'quvchilar faoliyatini baholash va mustaqil metodik qarorlar qabul qilish bilan uyg'unlashtirishni talab qiladi.

UNESCO oliy ta'lim sifatini ta'minlashni ta'lim standartlarini saqlash, malakalarning ishonchliligini mustahkamlash va ta'lim tizimining uzluksiz rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi jarayon sifatida talqin qiladi [1]. Ushbu yondashuvda sifatni ta'minlash nafaqat nazorat qilish, balki institutsional imkoniyatlarni rivojlantirish, ta'lim dasturlarini takomillashtirish va manfaatdor tomonlar ishonchini mustahkamlash vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Oliy ta'limda sifatni ta'minlashga oid xalqaro tahlillarda ham o'quv natijalariga yo'naltirilganlik, talaba markazidagi ta'lim va ichki sifatni ta'minlash tizimlarini rivojlantirish muhim yo'nalishlar sifatida ko'rsatiladi [7]. Bu holat sifatni boshqarish mexanizmlarini muassasaning real pedagogik faoliyati bilan uyg'unlashtirish zarurligini anglatadi.

Tahlil va natijalar. Pedagogik oliy ta'lim sifati — ta'lim maqsadlari, mazmuni, pedagogik jarayon, mavjud resurslar va erishilgan natijalarning o'zaro muvofiqligi hamda bo'lajak pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash darajasini ifodalovchi kompleks tushunchadir. Bu ta'rifda sifat ta'limning alohida bir bosqichiga emas, balki uning barcha tarkibiy qismlarining o'zaro ta'siriga bog'liq holda talqin qilinadi.

Pedagogik oliy ta'limning o'ziga xosligi shundaki, uning natijasi faqat oliy ta'lim muassasasini bitirish bilan yakunlanmaydi. Bitiruvchining kasbiy faoliyatda bilimlarni qo'llashi, o'quv jarayonini loyihalashi, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi, pedagogik muammolarni hal qilishi va o'z faoliyatini tahlil qilishi ham ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichlari hisoblanadi.

Zamonaviy konseptual yondashuvlarning mohiyati	pedagogik oliy ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy konsepsiyalar bir-birini inkor etuvchi yondashuvlar sifatida emas, balki umumiy maqsadga xizmat qiluvchi o'zaro to'ldiruvchi nazariy asoslar sifatida qaralishi lozim.
Tizimli yondashuv	ta'lim muassasasi faoliyatini o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida o'rganishni nazarda tutadi.
Kompetensiyaviy yondashuv	ta'lim natijalarini egallangan bilimlar hajmi bilan cheklamasdan, ularni real kasbiy vaziyatlarda qo'llash qobiliyati orqali baholashga yo'naltiriladi.
Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv	ta'lim oluvchining individual ehtiyojlari, qiziqishlari, tayyorgarlik darajasi va rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi.
Faoliyatga asoslangan yondashuv	bilimlarni amaliy vazifalar orqali o'zlashtirish va qo'llashga urg'u beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Natijaga yo'naltirilgan yondashuv	ta'lim dasturining samaradorligini oldindan belgilangan va tekshirish mumkin bo'lgan o'quv natijalari asosida baholashni ko'zda tutadi.
Uzluksiz takomillashtirish yondashuvi	ta'lim sifatini muayyan muddatda erishiladigan yakuniy holat emas, balki doimiy rivojlanib boradigan jarayon sifatida talqin qiladi.

1-jadval

Xulosa va tavsiyalar. Maqolada pedagogik oliy ta'lim sifatini ta'minlashning maqsad, mazmun, pedagogik jarayon, baholash, qayta aloqa va takomillashtirish komponentlarini birlashtiruvchi konseptual modeli taklif etildi. Model sifatni ta'minlashni uzluksiz jarayon sifatida tashkil etish va natijalarni keyingi rejalashtirish bilan bog'lashga yo'naltirilgan. Ta'lim sifatini baholashda miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini uyg'unlashtirish muhimdir. Talabalarning akademik natijalari bilan bir qatorda amaliy tayyorgarligi, pedagogik vaziyatlarni hal etish qobiliyati, kasbiy refleksiyasi va mustaqil faoliyatini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Quality Assurance in Higher Education. UNESCO rasmiy veb-sayti. URL: https://www.unesco.org/en/higher-education/quality-assurance (murojaat sanasi: 17.10.2026).
2. Harvey L., Green D. Defining Quality. Assessment & Evaluation in Higher Education. 1993. Vol. 18, No. 1. P. 9–34. DOI: https://doi.org/10.1080/0260293930180102.
3. Deming W. E. Out of the Crisis. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study, 1986.
4. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does. 4th ed. Maidenhead: Open University Press, 2011.
5. UNICEF, UNESCO. UNESCO Quality Education Framework: Conceptual Framework. Ta'lim sifati komponentlari va ularning o'zaro aloqadorligiga oid konseptual material. URL: https://www.unicef.org/uzbekistan/media/3661/file/QEF_Conceptual_Framework_eng.pdf.
6. Martin M., Parikh S. (eds.). Quality Assurance in Higher Education: A Practical Handbook. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning. Oliy ta'lim sifatini ta'minlash, ichki baholash va ta'lim natijalariga yo'naltirilgan yondashuvlarga oid materiallar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.